REFLECTAREA ÎN LITERATURA DE SPECIALITATE A ASPECTELOR CONFLICTUALE PRIVIND CONDIŢIILE DE FORMĂ ALE ACTULUI JURIDIC

Violeta COJOCARU[*]
Raluca-Oana ANDONE[**]

ОТРАЖЕНИЕ В СПЕЦИАЛИЗИРОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ КОНФИЛИКТНЫХ АСПЕКТОВ ФОРМАЛЬНЫХ ТРЕБОВАНИЙ ЮРИДИЧЕСКОГО АКТА

Настоящая статья анализирует коллизионные аспекты, касающиеся условий формы сделки на основании статьи 1609 Гражданского кодекса Республики Молдова (книга V- «международное частное право»).

Требования к форме сделки устанавливаются законом государства, определяющим существо сделки. Сделка, совершенная за пределами Республики Молдова, считается действительной с точки зрения формы, если она соответствует одному из следующих условий: a) соблюден закон места, где она совершена; b) соблюдены требования законодательства Республики Молдова; c) соблюден национальный закон или закон места жительства совершившего ее лица; d) она является действительной в соответствии с законом, применяемым к органу, рассматривающему ее действительность.

Составление, изменение или отмена завещания считаются действительными, если актом соблюдены требования к форме, применяемые в момент его совершения, изменения или отмены либо в момент смерти наследодателя, согласно одному из следующих законов: a) национальному закону наследодателя; b) закону места жительства наследодателя; c) закону места совершения, изменения или отмены акта; d) закону места нахождения недвижимости, являющейся предметом наследования по завещанию; e) закону судебной инстанции или органа, осуществляющего процедуру передачи наследственного имущества.

THE SPECIALITY LITERATURE REFLECTION OF THE CONFLICT OF LAWS ASPECTS REGARDING THE FORMAL VALIDITY CONDITIONS OF THE JURIDICAL ACT

The paper presents conflict of laws aspects regarding the formal validity conditions of the juridical act reflected in the legislation of the Republic of Moldova and in the speciality literature, starting from the dispositions of art. 1609 of the Moldavian Civil Code (the V-th Book – „International private law").

The formal validity conditions of the juridical act are established by the law of the country that governs the material conditions of the juridical act. The juridical act signed outside the Moldavian borders is considered to be formally valid if it fulfills one of the following conditions: a) the law of the country where the contract was signed; b) the requirements of the Moldavian law are complied with; c) the national law or the domicile law of the person that signed it; d) is valid according to the law applicable to the authority that examines the validity of the juridical act.

The signing, the modification or the revoking of the will are considered to be valid if the juridical act fullfils the formal validity conditions applicable at the moment when it was signed, modified or revoked, or at the decease date of the testator, according to one of the following laws: - the national law of the testator; - the domicile law of the testator; - the law of the country where the will was signed, modified or revoked; - the law of the place where the testament immovables are situated; - the law of the court of justice or of the body that fulfills the transfer procedure of the inheritance.

În contextul tranziţiei dificile a Republicii Moldova către o economie de piaţă competitivă, care a generat schimbări radicale ce necesită un cadru juridic adecvat, actul juridic reprezintă o instituţie fundamentală care stă la temelia reglementării raporturilor juridice de drept privat cu elemente de extraneitate.

[*] ***Violeta COJOCARU*** - doctor habilitat, conf. univ., USM.
[*] ***Raluca-Oana ANDONE*** - lector universitar, Universitatea „Petre Andrei", Iaşi, România.

Legea aplicabilă condiţiilor de formă ale actului juridic este reglementată în Cartea a V-a din Codul civil al Republicii Moldova, dedicată dreptului internaţional privat şi într-o serie de tratate bilaterale referitoare la asistenţa juridică în materie civilă şi comercială semnate de Republica Moldova cu Republica Azerbaidjan, Republica Letonia, Republica Lituania, România, Rusia, Ucraina, Republica Italiană (acesta încă nu este în vigoare), Republica Turcia, Republica Populară Ungară, Republica Cehia şi Republica Slovacă. De asemenea, există dispoziţii în domeniul care constituie obiectul nostru de studiu şi în convenţii internaţionale semnate de Republica Moldova, precum Convenţia CSI (Comunităţii Statelor Independente) cu privire la asistenţa juridică şi raporturile juridice în materie civilă, familială şi penală din 22 ianuarie 1993 de la Minsk, Convenţia europeană de arbitraj comercial internaţional de la Geneva din 1961, Convenţia ONU (Organizaţiei Naţiunilor Unite) pentru recunoaşterea şi executarea senţintelor arbitrale străine din 10 iunie 1958 de la New York.

Această temă a constituit o preocupare pentru autorii moldoveni V. Babară şi M. Buruiană, autorii români I. P. Filipescu, M.V. Jakotă, D. A. Sitaru, O.Ungureanu, C. Jugastru şi A.Circa, D. Lupaşcu, I. Macovei, I. Chelaru şi G. Gheorghiu, T.R. Popescu, M. Avram şi R. Bobei, G. Gheorghiu şi N. Enache, autorii străini consacraţi Y. Loussouarn şi P. Bourel, H. Batiffol, J.P. Niboyet, J. Derruppé, R.H. Graveson si C.F. Forsyth.

Autorul român Gh. Beleiu consideră că, în sens restrâns, *forma actului juridic reprezintă modalitatea de exteriorizare a voinţei, realizată cu intenţia de a produce efecte juridice*, adică de a crea, modifica sau stinge un raport juridic. În sensul larg al noţiunii, forma actului juridic desemnează condiţiile de formă ce trebuie îndeplinite de actul juridic pentru valabilitatea sa, pentru proba sa şi pentru opozabilitatea sa faţă de terţi[139].

Forma actului juridic este reglementată în art. 208-215 C.civ R.M. Astfel, art. 208 alin. 2 şi 209 C. civ. R.M. prevăd faptul că forma actului juridic este o condiţie de valabilitate numai în cazurile expres prevăzute de lege, consacrând prin *"forma verbală a actului juridic" principiul consensualismului* existent şi în dreptul român. Astfel, actul juridic pentru care legea sau acordul părţilor nu stabileşte formă scrisă sau autentică poate fi încheiat verbal. Actul juridic care poate fi încheiat verbal se consideră încheiat şi în cazul în care comportamentul persoanei arată vădit voinţa de a-l încheia. Tăcerea este considerată ca o exprimare a voinţei de a încheia actul juridic în cazurile prevăzute de lege sau de acordul părţilor.

"*Forma scrisă a actului juridic*" este consacrată în art. 210-211 C. civ. R.M., care prevede faptul că trebuie să fie încheiate în scris actele juridice dintre persoanele juridice şi cele dintre persoanele juridice şi persoanele fizice, iar actele juridice dintre persoanele fizice numai dacă valoarea obiectului actului juridic depăşeşte 1000 lei moldoveneşti, iar în cazurile prevăzute de lege, indiferent de valoarea obiectului. Există şi o excepţie: ipoteza în care momentul încheierii coincide cu momentul executării. Dacă, din cauza unei deficienţe fizice, boli sau din alte cauze, persoana nu poate semna cu propria mână actul juridic, atunci, în baza împuternicirii date de ea, actul juridic poate fi semnat de o altă persoană. Semnătura terţului trebuie să fie certificată de notar sau de o altă persoană împuternicită prin lege, arătându-se cauza în a cărei virtute cel care a încheiat actul juridic nu a putut semna cu propria mână. Nerespectarea formei scrise a actului juridic face să decadă părţile din dreptul de a cere, în caz de litigiu, proba cu martori pentru dovedirea actului juridic şi atrage nulitatea lui numai în cazul în care acest efect este expres prevăzut de lege sau prin acordul părţilor.

În opinia autorilor moldoveni S. Băieş şi N. Roşca, actul juridic încheiat în scris este acel document în care voinţa este expusă de persoana care îl semnează, care poate fi un singur document, în cazul actului unilateral, sau, în ipoteza contractului, un singur document semnat de ambele părţi ori două documente, unul semnat de o parte şi altul de cealaltă parte, schimbate reciproc, procedură stabilită şi în art. 210 alin. 2 C. civ. R.M. Utilizarea mijloacelor tehnice la semnarea actului juridic este permisă în cazul şi în modul stabilit de lege ori prin acordul părţilor, conform art. 210 alin. 3 C.civ. R.M.

Art. 212 C. civ. R.M., intitulat "*Forma autentică a actului juridic*", prevede faptul că aceasta este obligatorie în cazurile stabilite de lege şi în cele prevăzute prin acordul părţilor, chiar dacă legea nu cere forma autentică. Nerespectarea formei autentice atrage nulitatea actului juridic, conform art. 213 C. civ. R.M. Autentificarea notarială a actului juridic se face în conformitate cu prevederile Legii nr. 1453/2002

[139] Beleiu G. Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil. Bucureşti: Universul Juridic, 2003, p. 172.

cu privire la notariat[140]. S. Băieş şi N. Roşca consideră că în Codul civil se regăsesc puţine dispoziţii prin care se cere autentificarea notarială a actului juridic. De exemplu, se cere forma autentică în cazul actelor juridice importante: - procura de substituire (art. 253 alin. 2); - actul juridic de constituire a servituţii (art. 431 alin. 2); - contractul de ipotecă (art. 468 alin. 2); - testamentul autentic (art. 1458 lit. b).

Art. 214 C. civ. R.M., intitulat "Înregistrarea actului juridic", consacră *forma cerută pentru opozabilitatea faţă de terţi* prin faptul că actul juridic care are ca obiect bunuri imobile urmează să fie înregistrat în modul stabilit prin lege. Poate fi stabilită prin lege condiţia înregistrării unor alte acte juridice. Modalitatea de înregistrare a actelor juridice care are ca obiect bunuri imobile este stabilită în Legea cadastrului bunurilor imobile[141]. Nerespectarea acestei cerinţe de formă nu atrage nulitatea actului juridic, ci inopozabilitatea actului juridic, adică imposibilitatea părţilor de a invoca drepturile izvorâte din actul juridic respectiv faţă de terţi, care, pot ignora actul încheiat. Între părţi, însă, actul respectiv îşi produce toate efectele. Această condiţie de formă este cerută de lege în mod obligatoriu în materia drepturilor reale, existând interesul ca acestea să fie aduse la cunoştinţa terţelor persoane.

Gh. Chibac, A. Băieşu, Al. Rotari şi O. Ifrim consideră că, pornind de la importanţa şi gravitatea efectelor pe care le produce un testament, pentru protejarea voinţei testatorului împotriva unor influenţe şi presiuni, precum şi pentru a exclude orice dubiu referitor la existenţa şi sensul manifestării de voinţă a testatorului, legea prevede, sub sancţiunea nulităţii absolute, anumite forme testamentare pe care trebuie să le ia voinţa testatorului pentru a produce efecte juridice[142]. În art. 1458 C. civ. R.M. sunt prevăzute *formele în care se pot întocmi testamentele: - olograf*, adică scris în întregime personal, datat şi semnat de testator; - *autentificat notarial şi cel asimilat lui; - mistic*, însemnând cel scris în întregime, datat şi semnat de testator, strâns şi sigilat şi apoi prezentat notarului, care aplică inscripţia de autentificare pe plic şi îl semnează împreună cu testatorul. Aşadar, legislaţia Republicii Moldova nu recunoaşte valabilitatea testamentului verbal (nuncupativ).

Conform art. 1459 C. civ. R.M., *sunt asimilate celor autentificate notarial testamentele autentificate de următoarele persoane:* - medicul principal, şeful, adjuncţii lor în probleme medicale, medicul de serviciu al spitalului, al unei alte instituţii medicale, al sanatoriului, directorul sau medical principal al azilului pentru invalizi şi bătrâni dacă testatorul se tratează sau locuieşte într-o astfel de instituţie; şeful expediţiilor de explorări, expediţiilor geografice şi a altor expediţii similare, dacă testatorul se află într-o astfel de expediţie; - căpitanul navei sau aeronavei, dacă testatorul se află pe navă sau în aeronavă; - comandantul unităţii, institutului şi colegiului militar dacă la locul aflării lor nu există notar şi dacă testatorul este militar sau îndeplineşte serviciul în unitatea militară sau este persoană civilă sau membru al familiei acestuia; - şeful instituţiei de privaţiune de libertate dacă testatorul se afla în locuri de privaţiune de libertate. Testamentul astfel autentificat se expediază cel târziu a doua zi după autentificare unuia dintre notarii de la locul instituţiei în cauză.

Potrivit legii române, testamentul poate fi olograf, încheiat prin act autentic sau în formă mistică. Art. 1040 C. civ. român din 2009 reglementează doar testamentul în formă olografă sau autentică, dispărând forma mistică, însă reglementează testamentele privilegiate, întocmite in condiţii speciale.

Trecând la normele conflictuale aplicabile formei actului juridic, conform art. 1609 alin. 1 C.civ. R.M.[143], condiţiile de formă ale actului juridic sunt stabilite de legea statului care guvernează fondului actului juridic. Actul juridic încheiat în afara teritoriului Republicii Moldova se consideră valabil din punctul de vedere al formei dacă îndeplineşte una din următoarele condiţii: a) este respectată legea locului unde a fost întocmit; b) sunt respectate exigenţele legislaţiei Republicii Moldova; c) este respectată legea naţională sau legea domiciliului persoanei care l-a întocmit; d) este valabil conform legii aplicabile autorităţii care examinează validitatea actului juridic. Potrivit art. 1609 alin. 2 teza a II-a, dacă legea aplicabilă fondului actului juridic impune o anumită formă autentică, această cerinţă nu poate fi înlăturată,

[140] Legea cu privire la notariat. Nr. 1453-XV din 8 noiembrie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 154-157. http://lex.justice.md. (accesat 25.02.2011).
[141] Legea cadastrului bunurilor imobile. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr. 44-46. http://lex.justice.md. (accesat 25.02.2011).
[142] Chibac Gh. ş.a. Drept civil. Contracte şi succesiuni. Vol. III. Chişinău: Cartier, 2010. p. 529.
[143] Codul civil al Republicii Moldova. Nr. 1107-XV din 6 iunie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86/661. Republicat cu modificări şi completări în Monitorul Oficial al Republicii Moldova 01.08.2008, nr. 140-142/574.

chiar dacă actul juridic este întocmit în străinătate. Dispoziţii asemănatoare se regăsesc în art. 71-72 din Legea română nr. 105/1992 şi în art. 2639 C. civ. român din 2009[144].

Articolul amintit reglementează o normă conflictuală principală şi mai multe norme conflictuale subsidiare în materia formei actului juridic, consideră V. Babară[145]. Astfel, în principal, condiţiile de formă ale actului juridic sunt stabilite de legea care guvernează fondul actului juridic (care se aplică atât în materia actelor juridice unilaterale, cât şi a contractelor), iar, cu caracter subsidiar faţă de aceasta, de legea locului întocmirii actului (fie act juridic unilateral, fie contract), de legea naţională sau legea domiciliului persoanei care l-a întocmit (aplicabilă numai actelor unilaterale), respectiv de legea autorităţii care examinează validitatea actului juridic (*auctor regit actum*).

Referitor la ipoteza precizată la litera c) a art. 1609 alin. 1 C. civ. R.M., autorul V. Babară consideră că aceasta ar putea fi aplicată şi în materia contractelor în situaţia la care se referă art. 1613 alin. 2 lit. a C.civ. R.M., care dispune că un contract este valabil încheiat dacă părţile contractante se află, la momentul încheierii contractului, în state diferite şi sunt respectate condiţiile de formă potrivit legislaţiei unuia dintre aceste state[146].

Cât priveşte regula *auctor regit actum*, aceasta se aplică în cazul în care validitatea actului juridic este examinată de o autoritate a unui stat în străinătate, însă, în cazul în care autoritatea care îi examinează validitatea este una din ţara forului, atunci se va aplica regula *locus regit actum*.

Art. 1609 alin. 1 C.civ. R.M. se aplică formei actelor juridice unilaterale, bilaterale şi multilaterale, prin trimiterea de la art. 1613 alin. 1. Alin. 2 al art. 1609 se aplică fondului actelor juridice unilaterale. Doar cu privire la forma actelor juridice bilaterale se aplică art. 1613, iar cu privire la fondul acestora, se aplică art. 1610 - 1611. În materia fondului actelor multilaterale se aplică art. 1610 -1611 C.civ. R.M.

Între statutul formei şi statutul actului există o concordanţă, întrucât statutul actului este folosit pentru determinarea statutului formei. În opinia autorului M. Buruiană, specificul statutului formei constă în faptul că, pe lângă legătura cu statutul actului juridic din prima teză a alin. 1 din art. 1609 C. civ. R.M., la lit. a-d din teza a doua a acestui articol se face în mod alternativ legătura cu locul întocmirii actului juridic, respectarea exigenţelor legislaţiei Republicii Moldova, naţionalitatea sau domiciliul persoanei care l-a întocmit şi autoritatea care examinează validitatea actului juridic, în scopul de a favoriza validarea formei actului juridic (*favor negotii*)[147]. Deşi, din modul de redactare al acestui text de lege s-ar putea deduce subsidiaritatea statutelor formei enumerate în teza a doua faţă de statutul formei reglementat în teza întâi, toate statutele formei au rang egal în ce priveşte forma actelor unilaterale.

În ipoteza în care există mai multe statute ale formei şi nici unul nu este respectat, iar fiecare prevede diferite sancţiuni pentru nerespectarea formei actului juridic, atunci se va aplica acel statut al formei care prevede sancţiunea cea mai blândă. Totuşi, dacă statutul formei este reglementat de legea Republicii Moldova, trebuie luate în considerare dispoziţiile Codului civil care stabilesc principiul libertăţii formei actului juridic, cu excepţia cazurilor în care legea impune o anumită formă.

Referitor la *caracterul normelor conflictuale cu privire la forma actelor juridice*, V. Babară consideră că, dacă acestea sunt privite prin raportare una la cealaltă, au un caracter facultativ (alternativ), însemnând că actul juridic poate fi încheiat în oricare din formele prevăzute la art. 1609 alin. 1 şi la art. 1613 C. civ. R.M., dar, dacă sunt privite în ansamblu, adică în afara sferei enumerării lor, au un caracter imperativ, întrucât nu se poate deroga de la aplicarea acestora prin alegerea altei legi. Totuşi, există şi excepţii de la imperativitatea lor, prevăzute de art. 458 C. proc. civ. R.M.: - în privinţa mijloacelor de probă pentru dovedirea unui act juridic şi a puterii doveditoare a înscrisului care îl constată, regula *locus regit actum* e facultativă cu *lex voluntatis*; - regula *locus regit actum* are un caracter imperativ în materia dovezii actelor de stare civilă şi a puterii lor doveditoare[148].

În opinia lui I.P. Filipescu, prin raportare la dreptul internaţional privat român, regula *locus regit actum* are un caracter facultativ când ne referim la un act sub semnătură privată, întrucât cetăţenii români

[144] Andone R. Condiţii de formă ale actului juridic în dreptul internaţional privat. Comparaţie între reglementarea română şi cea din Republica Moldova. În: Studii şi cercetări juridice europene. Vol. I, Conferinţa internaţională a doctoranzilor în Drept din Timişoara - aprilie 2010. Timişoara: Wolters Kluver, 2010, p. 17-32.
[145] Babară V. Drept internaţional privat. Chişinău: Elena V.I., 2009, p. 238.
[146] Babară V. Drept internaţional privat. Chişinău: Elena V.I., 2009, p. 240.
[147] Antohi L. ş.a. Comentariul Codului civil al Republicii Moldova. Vol. II. Chişinău: ARC, 2006, p. 1311.
[148] Babară V. op. cit.. Chişinău: Elena V.I., 2009. p. 240-241.

vor putea încheia în străinătate acte juridice sub semnătură privată, în formele prevăzute de legea română, deci fără a se respecta legea locului încheierii actului, iar cetăţenii străini vor putea încheia în România astfel de acte juridice în forma prevăzută de legea lor naţională. În privinţa actelor autentice întocmite de cetăţenii români în străinătate sau de cetăţenii străini în România, regula *locus regit actum* are un caracter imperativ[149]. Alţi autori, precum Y. Loussouarn şi P. Bourel, consideră că şi în cazul actelor autentice regula amintită are un caracter facultativ, în sensul că părţile pot încheia actul juridic în forma autentică prevăzută de legea aleasă de acestea, dacă au posibilitatea de a alege[150].

De asemenea, legea română prevede prin dispoziţii speciale, anumite cerinţe de formă cu privire la încheierea căsătoriei, testament, cambie, bilet la ordin şi cec.

În raport cu art. 1613 alin. 2 C.civ. R.M., care reglementează legea aplicabilă formei contractului, art. 1609 alin. 1 teza a doua C. civ. R.M. conţine dispoziţii generale *(lex generalis)*. Articolul 1623 alin. 2 C.civ. R.M. - care reglementează legea aplicabilă formei testamentului - constituie o normă specială *(lex specialis)* faţa de teza a doua a alin. 1 din art. 1609 C. civ. R.M.

Totuşi, art. 1609 alin. 1 teza a doua C. civ. R. M. nu se aplică cu privire la forma unui act juridic unilateral sau bilateral prin care se constituie un drept asupra unui bun sau se dispune de acesta, precum şi cu privire la forma unui contract de societate, cărora li se va aplica prima teză a acestui aliniat. Art. 1609 alin. 1 C. civ. R. M. se aplică formei unui contract matrimonial şi al unui contract privind plata pensiei de întreţinere, însă art. 1609 alin. 2 C. civ. R. M nu se aplică fondului acestor contracte, întrucât există dispoziţii speciale în acest sens în Codul familiei.

Este necesară distincţia între condiţiile de formă şi condiţiile de publicitate ale actului juridic, reglementate în art. 1602, 1604 şi 1608 C.civ. R.M. De asemenea, este utilă diferenţa între forma actului juridic şi forma alegerii dreptului aplicabil actului juridic, întrucât alegerea dreptului aplicabil actului juridic nu necesită forma pe care dreptul ales o prescrie pentru actul juridic însuşi. Astfel, dacă actul juridic este nul pentru nerespectarea formei, alegerea dreptului aplicabil rămâne valabilă şi se aplică efectelor nulităţii actului juridic.

Art. 1609 alin. 1 teza întâi C.civ. R.M. se aplică formei actelor juridice încheiate în Republica Moldova şi în străinătate. Deşi teza a doua a acestui text de lege se referă doar la forma actelor juridice încheiate în strainătate, autorul M. Buruiană consideră că legiuitorul nu a dorit să creeze două regimuri diferite pentru actele încheiate în Republica Moldova, respectiv pentru cele încheiate în străinătate, astfel încât aceasta se va aplica deopotrivă ambelor situaţii[151].

Cât priveşte *domeniul de aplicare al legilor privind forma actului juridic*, V. Babară consideră că acestea guvernează următoarele aspecte: - forma de exteriorizare a actului juridic, în sensul de *negotium* (forma verbală sau scrisă, forma *ad validitatem* sau *ad probationem* ori pentru opozabilitatea faţă de terţi, dacă este necesară remiterea bunului, în cazul actelor juridice reale); - forma de redactare a actului juridic, în sensul de *instrumentum* (persoanele competente să întocmească înscrisul, menţiunile pe care trebuie să le cuprindă - precum menţiunea ”bun şi aprobat” din legislaţia română pentru înscrisul sub semnătură privată care conţine obligaţia unei părţi de a preda o sumă de bani sau o câtime de bunuri, condiţiile de redactare - cum ar fi formalitatea multiplului exemplar din legislaţia română pentru înscrisul sub semnătură privată bilateral); - durata valabilităţii sale, în cazul în care a fost încheiat pentru o durată limitată în timp; - mijloacele de probă privind actul juridic şi forţa lor probantă[152]. D.A. Sitaru mai include în domeniul de aplicare al legilor privind forma actului juridic şi următoarele aspecte: - condiţiile de formă ale convenţiei asupra probelor; - sancţiunile aplicabile actului juridic, în cazul nerespectării dispoziţiilor legale privind forma (ex.: nulitatea, felurile ei, regimul juridic al nulităţii).

I.P. Filipescu consideră că legea aplicabilă în materia formei actelor juridice arată dacă proba testimonială este admisă şi până la ce sumă sau dacă este necesar un înscris. Un act întocmit într-o ţară care admite libertatea nestânjenită a probaţiunii cu martori va putea fi probat tot cu martori, chiar dacă legea forului eventual nu ar admite sau ar îngrădi această probă. Aceeaşi lege va hotărî dacă un act are

[149] Filipescu I.P. Drept internaţional privat. Bucureşti: Actami, 1999. p. 340-343.
[150] Loussouarn Y., Bourel P. Droit international privé. Paris: Dalloz, 2001. p. 468.
[151] Antohi L. ş.a. (Buruiană M. – art. 1609) Comentariul Codului civil al Republicii Moldova. Vol. II. Chişinău: ARC, 2006, p. 1312.
[152] Babară V. op. cit.. Chişinău: Elena V.I., 2009, p. 241-242.

valoarea unui început de dovadă scrisă, îngăduind completarea acestot dovezi prin proba cu martori; la fel, aceeaşi lege va guverna capacitatea sau incapacitatea unui martor[153].

În art. 161 alin. 1 din Legea română nr. 105/1992 se prevede că mijloacele de probă pentru dovedirea unui act juridic şi puterea doveditoare a înscrisului care îl constată sunt cele prevăzute de legea locului încheierii actului sau de legea aleasă de părţi, dacă acestea aveau dreptul să o aleagă; potrivit alin. 3 al aceluiaşi articol de lege, se va aplica legea română, dacă aceasta admite şi alte mijloace de probă decât cele prevăzute de legea locului încheierii actului sau de legea aleasă de părţi. Legea română mai este aplicabilă şi în cazul în care ea îngăduie proba cu martori şi cu prezumţii judecătoreşti, chiar dacă aceste mijloace de probă nu sunt admisibile potrivit legii străine.

Autorul român D.A. Sitaru consideră că art. 161 alin. 1 din Legea nr. 105/1992 limitează sfera legilor aplicabile, în sensul că prevede aplicarea alternativă doar a regulii *locus regit actum* sau a *lex voluntatis*[154].

În dreptul internaţional privat, forma exterioară a actului juridic este cârmuită de legea locului unde se încheie actul, exprimată prin regula *locus regit actum,* care îşi găseşte aplicarea în toate sistemele de drept, chiar dacă are un caracter alternativ ori subsidiar.

În opinia autorului I.P. Filipescu, justificarea aplicării acesteia se întemeiază pe considerente de ordin practic, constând în faptul că actele solemne implică intervenţia unei autorităţi locale care aplică propria sa lege, iar în privinţa celorlalte categorii de acte juridice, în prezumţia că legea locală este cel mai bine cunoscută de părţi: de exemplu, dacă o persoană aflată în străinătate ar trebui să încheie un act juridic în forma prevăzutăde legea sa naţională, ar putea fi pusă în situaţia neplăcută de a nu putea încheia actul juridic, deşi i-ar fi necesar, cum ar fi un act acutentic care nu se poate întocmi decât în forma şi de către autorităţile indicate de legea statului străin. Regula *locus regit actum* satisface o cerinţă de generalitate, în sensul că pe teritoriul unui stat se aplică aceeaşi lege pentru toate actele juridice întocmite[155].

În practică, în materia formei exterioare a actului juridic există *situaţii în care legea locului încheierii actului nu se aplică*. Se disting două categorii de excepţii:

a) **generale,** care intervin oricare ar fi competenţa legislativă avută în vedere (formă, drepturi, obligaţii):

- ordinea publică în dreptul internaţional privat (ex.: art. 164 alin. 4 C. fam. Republica Moldova interzice încheierea căsătoriei între persoane de acelaşi sex, astfel încât cetăţenii moldoveni aflaţi într-o ţară străină care ar permite acest lucru nu pot încălca aceasta dispoziţie);

- frauda la lege în dreptul internaţional privat (ex.: într-un raport juridic de drept intern se introduce în mod fraudulos un element de extraneitate, care declanşează artificial un conflict de legi, iar prin aplicarea normei conflictuale normal competente pentru ipoteza creată, se trimite la un alt sistem de drept decât dreptul intern, care ar fi fost aplicabil acelui raport în mod firesc);

- retrimiterea poate fi aplicată în această materie doar dacă legea locului încheierii actului juridic, la care trimite norma conflictuală, nu ar accepta această competenţă şi ar retrimite la altă lege, cum ar fi legea naţională sau legea care cârmuieşte fondul actului juridic; lucru aplicabil în sistemele de drept care admit retrimiterea, pentru că Republica Moldova nu admite retrimiterea, conform art. 1583 C.civ. R.M. (în România, potrivit art. 4 alin. 1 din Legea nr. 105/1992 este acceptată retrimiterea de gradul I, adică la legea forului – a instanţei sesizate, nu însă si retrimiterea de gradul II, la legea străină a unui stat terţ).

b) **speciale,** care privesc categoria conflictelor de legi în domeniul formei exterioare a actelor juridice:

- cât priveşte forma testamentului, potrivit art. 1623 C. civ. R.M., *întocmirea, modificarea sau revocarea testamentului sunt considerate valabile dacă actul respectă condiţiile de formă* aplicabile la data când a fost întocmit, modificat sau revocat, ori la data decesului testatorului, *conform oricăreia din urmatoarele legi: - legea naţională a testatorului; - legea domiciliului acestuia; - legea locului unde actul a fost întocmit, modificat sau revocat; - legea locului unde se afla imobilul ce constituie obiectul succesiunii testamentare; - legea instanţei de judecată sau a organului care îndeplineşte procedura de*

[153] Filipescu I. P. op.cit..Bucureşti: Actami, 1999, p. 336.
[154] Sitaru D. A. Drept internaţional privat. Bucureşti: Lumina Lex, 2001, p. 219.
[155] Filipescu I. P. op.cit. Bucureşti: Actami, 1999, p. 333.

transmitere a averii succesorale. Dispoziţii similare se regăsesc în art. 68 din Legea română nr. 105/1992 şi în art. 2635 C. civ. român din 2009. Conform art. 42 din Tratatul între Republica Moldova şi România privind asistenţa juridică în materie civilă şi penală din 1996[156], "forma întocmirii, modificării şi revocării testamentului este cea prevăzută, la data întocmirii, modificării sau revocării sale, de legea părţii contractante al cărei cetăţean a fost defunctul sau de legea părţii contractante pe teritoriul căreia aceste acte au fost făcute. În privinţa capacităţii de a testa, modifica ori revoca testamentul, precum şi în privinţa consecinţelor juridice ale viciilor de voinţă, se aplică legea părţii contractante al cărei cetăţean a fost defunctul la data întocmirii, modificării sau revocării testamentului. După aceeaşi lege se stabilesc şi tipurile de dispoziţii testamentare care sunt admise". Potrivit at. 885 C. civ. român, cetăţeanul român care s-ar afla într-o ţară străină va putea face testamentul său în formă olografă după cerinţele prescrise de legea română sau în forma autentică solicitată la locul unde se întocmeşte testamentul.

I.P. Filipescu a ridicat problema dacă acest cetăţean poate să recurgă şi la alte forme de testament permise de legea locului încheierii actului, dar care nu ar corespunde formei olografe sau autentice cerute de legea română, răspunsul fiind unul negativ, întrucât regula *locus regit actum* urmează a se aplica doar cu privire la formele de realizare a autentificării testamentului, în rest acesta aflându-se în faţa unei excepţii de la competenţa legii locului încheierii; regulile de formă ale testamentului, fiind reguli de apărare personală, urmează pe cetăţenii români în orice ţară. În situaţia în care un cetăţean străin ar încheia în România un testament, dacă nu se opune ordinea publică de drept internaţional privat, acesta poate întocmi testamentul în formele prevăzute de legea lui naţională. Aşadar, regula *locus regit actum* are un caracter facultativ în privinţa încheierii unui testament de către un străin în România.

Ipotecile constituite într-o ţară străină asupra unor construcţii situate în România nu pot avea efect în România decât dacă au fost întocmite în formă autentică, potrivit dispoziţiilor art. 1773 C. civ. român. Aceste ipoteci nu pot avea efect în România decât după vizarea lor de către notarul public de la locul situării bunului şi după luarea unei inscripţii. Notarul este obligat să verifice dacă actele de constituire a ipotecii îndeplinesc toate condiţiile cerute de legea locului unde s-au întocmit pentru a fi considerate autentice. Actele încheiate în străinătate care constată consimţământul pentru stingerea sau reducţiunea unei inscripţii ipotecare nu sunt executorii în România decât dacă au fost realizate în formă autentică, conform art. 1789 C. civ. român, aspect verificat de notarul public de la locul situării bunului.

Formele de publicitate referitoare la bunuri sunt guvernate de legea aplicabilă la data şi în locul unde se realizează. Formele de publicitate care au ca efect constituirea drepturilor privind bunurile imobile sunt guvernate de legea statului pe al cărui teritoriu se află bunurile, chiar dacă temeiul juridic al dobândirii, transmiterii sau stingerii dreptului real ori al garanţiei reale s-a constituit prin aplicarea unei alte legi, conform art. 1608 C. civ. R.M. Dispoziţii similare în acestă materie există în art. 64 din Legea română nr. 105/1992 şi în art. 2626 C. civ. român din 2009.

Autorul V. Babară consideră că *forma de procedură* se referă la desfăşurarea procesului civil şi este guvernată de legea forului[157]. Astfel, în Titlul IV din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova[158] este prezentată procedura în procesele cu element de extraneitate. Potrivit art. 458 C. proc. civ. R.M., „în procesele civile cu element de extraneitate, instanţele judecătoreşti moldovene aplică legislaţia procedurală a ţării, dacă nu s-a dispus altfel în mod expres. Obiectul şi temeiul acţiunii civile în aceste procese sunt determinate de legea care reglementează fondul raportului juridic litigios, ca şi calitatea procesuală a părţilor. Mijloacele de probă pentru dovedirea unui act juridic şi puterea doveditoare a înscrisului care îl constată sunt cele prevăzute de legea locului unde s-a încheiat actul juridic sau de legea aleasă de părţi, dacă ele au dreptul să o aleagă, însă administrarea probelor se face în conformitate cu legislaţia Republicii Moldova. Proba faptelor se face potrivit legii locului unde s-au produs; totuşi, este posibilă aplicarea legii moldovene dacă aceasta admite şi ale mijloace probatoare decât cele prevăzute

[156] Tratatul între Republica Moldova şi România privind asistenţa juridică în materie civilă şi penală din 6 iulie 1996. Ratificat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 1018-XIII din 03.12.1996. http://www.mfa.gov.md/tratate-internationale-rm şi http://lex.justice.md. (accesat 25.02.2011).

[157] Babară V. op. cit.. Chişinău: Elena V.I., 2009, p. 237.

[158] Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr. 225-XV din 30 mai 2003, În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.06.2003, nr. 111-115/451. Republicat cu modificări şi completări în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 20.03.2009, nr. 57-58/163.

pentru dovedirea unui act juridic. Dovada stării civile şi puterea doveditoarea a actelor de stare civilă sunt reglementate de legea locului unde s-a încheiat înscrisul invocat", conform art. 458 alin. 5 C. proc. civ. R.M.

Dispoziţii asemănătoare în acestă materie există în art. 161 din Legea română nr. 105/1992. Legea română este aplicabilă şi în cazul în care ea îngăduie proba cu martori şi cu prezumţii ale instanţei, chiar dacă aceste mijloace de probă nu sunt admisibile potrivit legii străine.

Forma de abilitare este cea prevăzută de legea moldoveană pentru validitatea unui act juridic încheiat în numele unei persoane lipsite de capacitate de exerciţiu sau cu capacitate de exerciţiu restrânsă. Potrivit dispoziţiilor art. 1592 C. civ. R.M., legea naţională a persoanei care se află sub tutelă sau curatelă se aplică în ce priveşte „instituirea, modificarea, producerea de efecte şi încetarea raporturilor de tutelă şi curatelă asupra minorilor, persoanelor majore incapabile sau limitate în capacitatea de exerciţiu, precum şi raporturile între tutore sau curator şi persoana care se află sub tutelă sau curatelă. Acceptarea tutelei sau curatelei este guvernată de legea naţională a persoanei desemnate în calitate de tutore sau curator. Raporturile dintre tutore sau curator şi persoana care se află sub tutelă sau curatelă se determină conform legii statului a cărui autoritate a desemnat tutorele sau curatorul." Dacă persoana care se afla sub tutelă sau curatelă locuieşte pe teritoriul Republicii Moldova, se aplică legea acestui stat, dacă este mai favorabilă persoanei. Conform art. 1592 alin. 4 C. civ. R.M., tutela sau curatela instituită asupra cetăţenilor Republicii Moldova care au reşedinţa în afara teritoriului Republicii Moldova este recunoscută ca valabilă dacă nu există obiecţii legale întemeiate din partea oficiului consular sau al ambasadei Republicii Moldova acreditate în statul străin".

În concepţia legiuitorului Republicii Moldova, persoanele cu capacitate de exerciţiu deplină sunt persoanele cu vârsta peste 18 ani, persoanele care s-au căsătorit sub vârsta de 18 ani (de la 16 ani, pentru motive temeinice, cu acordul părinţilor şi al autorităţii administraţiei publice locale) şi persoanele emancipate (minorul de 16 ani care lucrează sau practică activitate de întreprinzător). Persoanele cu capacitate de exerciţiu restrânsă sunt minorii cu vârsta cuprinsă între 14-18 ani, minorii cu vârsta cuprinsă între 7-14 ani – dar care pot încheia o sferă şi mai restrânsă de acte juridice - şi persoanele limitate în capacitatea de exerciţiu datorită consumului de alcool sau de narcotice, printr-o hotărâre a instanţei de judecată, care va institui şi curatela.

Potrivit opiniei autorilor moldoveni S. Baieş şi N. Roşca, persoanele lipsite de capacitate de exerciţiu sunt minori cu vârsta cuprinsă între 0-7 ani şi bolnavi mintali, cărora li se va numi un tutore[159]. Se constată două deosebiri majore faţă de dispoziţiile legislaţiei române care nu cunoaşte instituţia emancipării minorului, iar, în art. 12 alin. 1 din Decretul nr. 31/1954, prevede faptul că nu au capacitate de exerciţiu minorii cu vârsta sub 14 ani[160].

Astfel, art. 21-22 C. civ. R.M. precizează că actele juridice ale persoanelor cu capacitate de exerciţiu restrânse trebuie încheiate cu încuviinţarea prealabilă a părinţilor sau a curatorului, iar actele juridice ale persoanelor lipsite de capacitate de exerciţiu sunt încheiate de părinţi sau tutore. Potrivit opiniei autoarei V. Cebotari, tutela se instituie asupra minorilor lipsiţi de ocrotire părintească până la împlinirea de către aceştia a vârstei de 14 ani, iar curatela se instituie asupra minorilor lipsiţi de ocrotire părintească cu vârsta cuprinsă între 14 şi 18 ani[161]. Se observă o diferenţă importantă faţă de prevederile legislaţiei române, întrucât aceasta din urmă dispune tutela pentru ambele categorii de minori, cu vârsta sub 14 ani şi cu vârsta cuprinsă între 14-18 ani, curatorul fiind considerat doar un substitut temporar al tutorelui[162].

Art. I alin. 2 lit. a din Convenţia europeană de arbitraj comercial internaţional de la Geneva din 1961[163], ratificată deopotrivă de Republica Moldova şi de România, reglementează forma clauzei de arbitraj după cum urmează: „În sensul prezentei convenţii se înţelege prin: convenţie de arbitraj fie o clauză compromisorie înscrisă într-un contract, fie un compromis, semnate de părţi sau conţinute într-un schimb de scrisori, de telegrame sau de comunicări prin telex şi, în raporturile între ţări ale căror legi nu

[159] Baieş S., Roşca N. Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică. Chişinău: Tipografia Centrală, 2007, p. 280.
[160] Apetrei I., Andone R. O. Instituţii de drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică. Iaşi: Venus, 2006, p. 81.
[161] Cebotari V. Dreptul familiei. Chişinău: Tipografia Reclama S.A., 2008, p. 307.
[162] Apetrei I., Andone R. O. Dreptul familiei – suport de curs. Iaşi: Venus, 2005, p. 113-114.
[163] Convenţia europeană de arbitraj comercial internaţional de la Geneva din 21 aprilie 1961. Ratificată de România prin Decretul nr. 281/1963. (accesat 25.02.2011). Ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 1331-XIII din 26.09.1997.

impun forma scrisă pentru convenţiile de arbitraj, orice convenţie încheiată în formele permise de aceste legi."

Art. II din Convenţia ONU (Organizaţiei Naţiunilor Unite) pentru recunoaşterea şi executarea senţintelor arbitrale străine din 10 iunie 1958 de la New York[164], ratificată deopotrivă de Republica Moldova şi de România, reglementează forma clauzei de arbitraj după cum urmează: „ Prin convenţie scrisă se înţelege o clauză compromisorie inserată într-un contract sau un compromis semnat de părţi sau cuprinse într-un schimb de scrisori sau telegrame."

Mai trebuie adăugat faptul că, la formele clasice pe care le pot îmbrăca actele juridice, se adaugă forma electronică, reglementată în Legea cu privire la documentul electronic şi semnătura digitală[165] şi Legea privind comerţul electronic[166]. Potrivit art. 6 lin. 5 din prima lege amintită, documentul electronic este echivalat, după valoarea sa probantă, dovezilor scrise; documentul electronic nu poate fi respins în calitate de probă pentru motivul că are formă electronică.

Referitor la autentificarea actelor juridice, competenţele unui notar moldovean sunt limitate la teritoriul Republicii Moldova, acesta neavând dreptul de a întocmi acte juridice în străinătate, potrivit art. 3 al Legii cu privire la notariat.

Art. 1609 alin. 1 C.civ. R.M. se aplică procurii. În literatura de specialitate, s-a pus problema dacă forma unei procuri întocmită în străinătate, prin care reprezentantul este împuternicit să transmită drepturi reale aupra unui bun imobil sau mobil care se află ori este situat în Republica Moldova trebuie să corespundă formei actului juridic prin care se transmit drepturile reale aupra unui asemenea bun. Autorul M. Buruiană consideră că nu este necesar ca forma procurii să corespundă formei actului juridic de transmitere a unui drept asupra bunului, întrucât prin procură nu se transmite însuşi dreptul real asupra unui bun, astfel încât forma procurii rămâne reglementată de alin. 1 al art. 1609 C.civ. R.M. Totuşi, luând în considerare faptul că art. 252 alin. 2 C.civ. R.M. prevede faptul că procura eliberată pentru încheierea de acte juridice în formă autentică trebuie autentificată notarial, se pare că forma procurii eliberată în străinătate pentru transmiterea unui drept real asupra unui bun imobil sau mobil aflat în Moldova trebuie să fie reglementată de dreptul moldovean, ca drept al locului aflării bunului.

Cesiunea de creanţă este supusă indirect, prin art. 1613 alin. 1, statutului formei prevăzut pentru actul juridic la alin. 1 al art. 1609 C.civ. R.M.; însă, în privinţa fondului său, se va aplica art. 1619 alin. 1 C.civ. R.M. prvind transmiterea obligaţiilor.

Actele unilaterale de drept public ale autorităţilor nu sunt acte juridice de drept privat, motiv pentru care fondul şi forma lor sunt reglementate de prevederi corespunzătoare dreptului public, nesupunându-se dispoziţiilor art. 1609 C.civ. R.M..

Făcând o comparaţie cu legea aplicabilă formei contractului, potrivit art. 1613 C.civ. R.M, *contractul trebuie să corespundă condiţiilor de formă stabilite de legea prevăzută la art. 1609 alin. 1. Contractul este valabil în cazul în care: a) părţile contractante se află, la momentul încheierii contractului, în state diferite şi sunt respectate condiţiile de formă potrivit legislaţiei unuia dintre aceste state; b) reprezentantul unei părţi a contractului respecta condiţiile de formă potrivit legislaţiei statului pe al cărui teritoriu se afla la momentul încheierii contractului.* Dispoziţii similare se regăsesc în art. 86 din Legea română nr. 105/1992.

În literatura de specialitate, autorul român D. A. Sitaru a constatat că actul juridic unilateral şi contractul vor fi valabile din punct de vedere al formei dacă îndeplinesc oricare din legile menţionate la art. 71 şi 86 din Legea română nr. 105/1992, aplicându-se astfel *principiul legii mai favorabile în materia formei actului juridic*[167].

Cât priveşte efectele actului juridic încheiat în străinătate cu respectarea regulii *locus regit actum,* autorul I.P. Filipescu consideră că actul juridic încheiat într-o ţară străină în mod valabil va avea în

[164] Convenţia ONU (Organizaţiei Naţiunilor Unite) pentru recunoaşterea şi executarea senţintelor arbitrale străine din 10 iunie 1958 de la New York. Ratificată de România prin Decretul nr. 186/24 iulie 1961. (accesat 25.02.2011). În: Buletinul Oficial al României, 24.07.1961, nr. 19. Ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 87-XIV din 10.07.1998.

[165] Legea cu privire la documentul electronic şi semnătura digitală. Nr. 264-XV din 15 iulie 2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 132-137/710 din 06.08.2004. http://lex.justice.md. (accesat 25.02.2011).

[166] Legea privind comerţul electronic. Nr. 284-XV din 22 iulie 2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. http://lex.justice.md. (accesat 25.02.2011).

[167] Sitaru D. A. op. cit. Bucureşti: Lumina Lex, 2001, p. 211.

România aceeaşi forţă probantă cu aceea prevăzută în legea ţării unde s-a efectuat actul. Aşadar, în România se va putea face dovada cu martori a actului juridic încheiat în străinătate chiar peste valoarea de 250 de lei, dacă legea locului permite aceasta[168]. Actul juridic încheiat într-o ţară străină în formele prevăzute de legea locului încheierii lui nu va avea în România şi forţă executorie, chiar dacă acesta ar avea forţă executorie după legea locului încheierii, soluţia întemeindu-se pe principiul suveranităţii şi pe cel al egalităţii statelor. Acest act juridic va putea dobândi forţă executorie în România prin procedura numită *exequatur*.

În art. 11 din Regulamentul (CE) nr. 593/2008[169] (aplicabil României ca stat membru al Uniunii Europene), intitulat „Validitatea de formă", se prevede că *un contract* încheiat între persoane sau reprezentanţi ai acestora care se află în aceeaşi ţară în momentul încheierii lui *este considerat valabil din punct de vedere al formei dacă îndeplineşte condiţiile de formă prevăzute de legea care îi reglementează fondul sau de legea ţării în care se încheie contractul*. *Contractul care are ca obiect un drept real imobiliar sau un drept de locaţiune asupra unui imobil este supus condiţiilor de formă prevăzute de legea ţării în care este situat bunul imobil*. În art. 18, se prevede faptul că *actul juridic menit să producă efecte juridice poate fi probat cu orice mijloace de probă admise fie de legea forului*, fie de oricare dintre legile menţionate la articolul 11 din regulament.

În literatura de specialitate[170] s-a afirmat că în dreptul european se întâlnesc două situaţii distincte: prima se referă la armonizarea prin directive a unor domenii contractuale, iar a doua se referă la posibilitatea adoptării unui cod european, care ar realiza o unificare fără precedent în materia dreptului privat, al contractelor în special. În acest scop, Parlamentul European a emis Rezoluţia din 26 mai 1989 privind efortul de armonizare al dreptului privat al statelor membre[171] şi Rezoluţia din 6 mai 1994 referitoare la armonizarea anumitor sectoare de drept privat ale statelor membre[172]. Comisia a optat pentru crearea în viitor a unui Cod European opţional al Contractelor, care să păstreze intacte legile naţionale, în ciuda protestelor specialiştilor în drept comparat – susţinători ai unui Cod European Civil, care să se substituie legilor naţionale. Unii autori au analizat avantajele şi dezavantajele apariţiei unui Cod European opţional al Contractelor[173].

În viitor va fi oportună cercetarea aspectelor privind unificarea şi armonizarea în materia legii aplicabile condiţiilor de formă ale actului juridic, în perspectiva uniformizării legislaţiei Republicii Moldova cu normele europene[174].

Bibliografie:

1. Andone R. Condiţii de formă ale actului juridic în dreptul internaţional privat. Comparaţie între reglementarea română şi cea din Republica Moldova. În: Studii şi cercetări juridice europene. Vol. I, Conferinţa internaţională a doctoranzilor în Drept din Timişoara - aprilie 2010. Timişoara: Wolters Kluver, 2010, p. 17-32.
2. Antohi L. ş.a. Comentariul Codului civil al Republicii Moldova. Vol. II. Chişinău: ARC, 2006. 1356 p.
3. Apetrei I., Andone R. O. Dreptul familiei – suport de curs. Iaşi: Venus, 2005. 126 p.
4. Apetrei I., Andone R. O. Instituţii de drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică. Iaşi: Venus, 2006. 101 p.
5. Babară V. Drept internaţional privat. Chişinău: Elena V.I., 2009. 418 p.

[168] Filipescu I. P. op.cit. Bucureşti: Actami, 1999, p. 339.

[169] Regulamentul Parlamentului European şi al Consiliului privind legea aplicabilă obligaţiilor contractuale (Roma I). Nr. 593 din 17 iunie 2008. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene. 2008, nr. L 177, p. 6 – 16. http://eur-lex.europa.eu. (accesat 25.02.2011).

[170] Şandru D. M. Evoluţii recente în armonizarea dreptului european al contractelor. În: Revista Română de Drept Comunitar. 2007, nr. 3, p. 34.

[171] Rezoluţia Parlamentului European din 26 mai 1989 privind efortul de armonizare al dreptului privat al statelor membre. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. C 158/400/1989. http://eur-lex.europa.eu. (accesat 25.02.2011).

[172] Rezoluţia Parlamentului European din 6 mai 1994 referitoare la armonizarea anumitor sectoare de drept privat ale statelor membre. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. C 205/518/1994. http://eur-lex.europa.eu. (accesat 25.02.2011).

[173] Kerber W., Grundman S. An optional European contract law: advantages and disadvantages. În: European Journal of Law and Economics. Vol. I. Olanda, Springer. 2006, nr. 3, p. 215. www.springerlink.com/content/bh10447146177j22/fulltext.pdf. (accesat 25.02.2011).

[174] Andone R. The speciality literature reflection on the conflict of laws aspects regarding the material validity conditions of the juridical act from the Moldavian international private law. În: Jurnalul de studii juridice. 2010, nr. 3-4. Iaşi: Lumen, 2010, p. 181

6. Baieş S., Roşca N. Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică. Chişinău: Tipografia Centrală, 2007. 412 p.
7. Beleiu G. Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil. Bucureşti: Universul Juridic, 2003. 599 p.
8. Cebotari V. Dreptul familiei. Chişinău: Tipografia Reclama S.A., 2008. 345 p.
9. Chibac Gh. ş.a. Drept civil. Contracte şi succesiuni. Vol. III. Chişinău: Cartier, 2010. 568 p.
10. Codul civil al Republicii Moldova. Nr. 1107-XV din 6 iunie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86/661. Republicat cu modificări şi completări în Monitorul Oficial al Republicii Moldova 01.08.2008, nr. 140-142/574.
11. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr. 225-XV din 30 mai 2003, În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.06.2003, nr. 111-115/451. Republicat cu modificări şi completări în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 20.03.2009, nr. 57-58/163.
12. Convenţia europeană de arbitraj comercial internaţional de la Geneva din 21 aprilie 1961. Ratificată de România prin Decretul nr. 281/1963. Ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 1331-XIII din 26.09.1997.
13. Convenţia ONU (Organizaţiei Naţiunilor Unite) pentru recunoaşterea şi executarea senţintelor arbitrale străine din 10 iunie 1958 de la New York. Ratificată de România prin Decretul nr. 186/24 iulie 1961**.** În: Buletinul Oficial al României, 24.07.1961, nr. 19. Ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 87-XIV din 10.07.1998.
14. Filipescu I. P. Drept internaţional privat. Bucureşti: Actami, 1999. 575 p.
15. Legea cadastrului bunurilor imobile. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr. 44-46. http://lex.justice.md. (accesat 25.02.2011).
16. Legea cu privire la documentul electronic şi semnătura digitală. Nr. 264-XV din 15 iulie 2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 132-137/710 din 06.08.2004. http://lex.justice.md. (accesat 25.02.2011).
17. Legea cu privire la notariat. Nr. 1453-XV din 8 noiembrie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 154-157. http://lex.justice.md. (accesat 25.02.2011).
18. Legea privind comerţul electronic. Nr. 284-XV din 22 iulie 2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. http://lex.justice.md. (accesat 25.02.2011).
19. Regulamentul Parlamentului European şi al Consiliului privind legea aplicabilă obligaţiilor contractuale (Roma I). Nr. 593 din 17 iunie 2008. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene. 2008, nr. L 177, p. 6 – 16. http://eur-lex.europa.eu. (accesat 25.02.2011).
20. Rezoluţia Parlamentului European din 26 mai 1989 privind efortul de armonizare al dreptului privat al statelor membre. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. C 158/400/1989. http://eur-lex.europa.eu. (accesat 25.02.2011).
21. Rezoluţia Parlamentului European din 6 mai 1994 referitoare la armonizarea anumitor sectoare de drept privat ale statelor membre. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. C 205/518/1994. http://eur-lex.europa.eu. (accesat 25.02.2011).
22. Sitaru D. A. Drept internaţional privat. Bucureşti: Lumina Lex, 2001. 575 p.
23. Şandru D. M. Evoluţii recente în armonizarea dreptului european al contractelor. În: Revista Română de Drept Comunitar. 2007, nr. 3, p. 34.
24. Tratatul între Republica Moldova şi România privind asistenţa juridică în materie civilă şi penală din 6 iulie 1996. Ratificat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 1018-XIII din 03.12.1996. http://www.mfa.gov.md/tratate-internationale-rm şi http://lex.justice.md.
25. Andone R. The speciality literature reflection on the conflict of laws aspects regarding the material validity conditions of the juridical act from the Moldavian international private law. În: Jurnalul de studii juridice. 2010, nr. 3-4. Iaşi: Lumen, 2010, p. 167-183.
26. Kerber W., Grundman S. An optional European contract law: advantages and disadvantages. În: European Journal of Law and Economics. Vol. I. Olanda, Springer: 2006, nr. 3, p. 215-236. www.springerlink.com/content/bh10447146177j22/fulltext.pdf**.** (accesat 25.02.2011).
27. Loussouarn Y., Bourel P. Droit international privé. Paris: Dalloz, 2001. 832 p.

Copyright©Violeta COJOCARU, Raluca-Oana ANDONE, 2011.